

Gyerekszegénység

A szerző szociológus, pszichopedagógus, az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociális Munka Tanszékének vezetője.

A gyerekszegénység az elmúlt időszakban meghatározó témájává vált a hazai sajtónak éppen úgy, mint a hazai és külföldi, nemzetközi szakmai és politikaformáló szakirodalomnak. Az utóbbi területen ez jóval hosszabb múltra tekinthet már vissza. Évtizedek óta záporoznak a tények, a tudományos tapasztalatok és eredmények arra vonatkozóan, hogy miért kell kitüntetett, ha úgy tetszik privilegizált elsőbbséget adni a gyerekekre irányuló közpolitikáknak. Mindezek a tények és az azok alapján leírható beavatkozási szükségletek nem csupán morális tételezésekhez vezetnek el — a gyermeki jogokat sérti a nélkülözésben töltött gyermekkor —, hanem azt is alátámasztják, hogy minden társadalom elsődleges érdeke a gyerekekbe, a gyerekkorba történő beruházás — a jövő záloga a gyerek.

A helyzet

A szerkesztőség egyik kérdése a hazai gyerekek jelenlegi helyzetére vonatkozik. Milyen esélyei vannak ma Magyarországon a 18 éven aluliaknak? Általánosságban a magyarországi gyerekek helyzete kedvezőtlen. Több százezerre tehető a jövedelmi szegénységben, anyagi nélkülözésben élő gyerekek száma, a gyerekes családok jövedelme jelentősen elmarad a nem-gyerekes családokra jellemző szinttől. Ez a tény már több mint két évtizede ismert, tudott, a gyerekek és a gyerekes családok szegénységi kockázata az ezredfordulót megelőző években és az azóta eltelt időszak során is mindig jelentősen meghaladta a társadalomban tapasztalható átlagos szintet. Folytak 'számháborúk' több témában is: mennyi a szegény gyerekek pontos száma, javul vagy romlik a helyzet, hány gyerek éhezik ma Magyarországon, hány gyerek él több éven keresztül tartós, mély szegénységben, és folytathatnánk a sort. Bármilyen meglepő, mindenki alkot valamilyen képet arról, hogy szerinte ki a szegény, mindenkinek van valamilyen szegénység fogalma. A szegénységnek sokféle mércéje van a szakirodalomban is, és mindegyik jó valamire. Ezzel együtt, ahány szakmai szegénység-definíció és ahány elemzési szempont van, annyi magyarázat és értelmezés. Ha egy adott mércét használunk, annak nagy előnye, hogy segíthet minket a trendek, a tendenciák vizsgálatában és a nemzetközi összehasonlításban.

A rendelkezésre álló adatok kérdése

A 'számháború' másik oka, hogy lényegében nagyon keveset tudunk, nagyon kevés adat van arra vonatkozóan, hogy mi is a tényleges helyzet Magyarországon. Tudjuk az uniós definíciók alapján számított úgynevezett szegénységi rátát, ismerjük az ugyancsak uniós meghatározáson alapuló szegénységben és kirekesztésben élők számát és arányát. Az adatgyűjtések jellege és főleg a hazai adatbázisok kezelése miatt lényegében semmit nem tudunk több

fontos tényezőről. Az egyik ilyen a szegénység területi megoszlása. Bár az európai irányelvekben egyre nagyobb szerepet kap a regionális közelítés, az adatgyűjtés általában megáll régiós szinten, a hazai közelítésekben megyei szinten. A települési egyenlőtlenségek is településtípus szerint jelennek meg a hazai vizsgálatokban. Így a hazai viszonylatban jelentős területi, kistérségi/járási egyenlőtlenségekről csak néhány kisebb survey jellegű adatfelvétel szól, eredményeik teljes, országos struktúrában történő elhelyezése azonban nem megoldott. Ugyancsak nagyon kevés adat áll rendelkezésre a különböző családtípusok (gyerekszám, családstruktúra) szerinti elemzésekhez. Itt elsősorban az a probléma, hogy míg a szegénységi kockázat ilyen szempontú különbségeire vannak adatok, a szociális támogatások igénybevételének megoszlását nem ismerjük.

Amit biztonsággal tudunk, az az, hogy Magyarországon elsősorban a sokgyerekesek, a gyerekeket egyedül nevelő szülők, a vidéken, kistelepülésen élők, valamint a roma háztartások esetében a legnagyobb a szegénység ténye, az érintett csoportokban a legjellemzőbb a gyerekek és az őket nevelő családtagok nélkülözése. A száraz tények (akárhova fordulunk, akár a KSH, akár a TÁRKI, akár az EUROSTAT adatait, vagy az elmúlt években különböző mintákon készült survey-eredményeket nézzük) azt mutatják, hogy jelentős a gond. Néhány pozitív elmozdulásra utaló adat ugyan megjelent az utolsó évre vonatkozóan, de a tendencia alakulása még nem ismert, így a trendek megváltozásáról még biztos nem beszélhetünk. Magyarországon ma is jelentős, a környező országokhoz, az EU átlaghoz és az OECD átlaghoz képest is a jövedelmi szegénységben élő gyerekek aránya, és különösen jelentős — ugyanebben az összehasonlításban — a legalapvetőbb szükségleteikben nélkülöző (elegendő és egészséges ételem, megfelelő lakhatás), deprivált 18 éven aluliak aránya.

Meglepő-e ez a tény? Azt kell mondom, hogy inkább az a meglepő, hogy nem történt még jelentősebb romlás a szegénység mutatókban az elmúlt 10 évben.

A háttér

A gyerekszegénység összetett jelenség. Nem csupán a rendelkezésre álló, felhasználható jövedelem elégtelenségéről van szó, hanem az alapvető szükségletekben, az egészségi állapotban, a minőségi közszolgáltatásokhoz való hozzájutásban tapasztalható hátrányokról is, melyek a tartós anyagi nélkülözéssel szorosan együtt járnak. A háttérben több tényező áll, ezek közül most kettőt emelnék ki. A családok számára rendelkezésre álló jövedelmet, valamint a családok által igénybe vehető szolgáltatásokat. A kiemelés oka az az evidencia, amelyet már több — hazai és nemzetközi — szegénység elleni stratégia, program — bizonyított. Ezen a két területen szükséges összehangolt, komplex és tartós (folyamatos, sok éven át történő) fejlesztés. Önmagában sem a jövedelmek radikális emelése, sem a szolgáltatások elér-

hetőségének és minőségének ugyancsak radikális javítása nem tud eredményes lenni a szegénység elleni küzdelemben. A két tényezőnek egyszerre és együttesen kell megjelennie ahhoz, hogy hosszabb távon felszámolható legyen a nélkülözés és a depriváció, a társadalomból történő kirekesztés folyamata.

A családok jövedelmi helyzete

Természetesen elsőrendűen meghatározó jelentőségű a család, a szülők jövedelmi helyzete, amely szoros összefüggésben van a foglalkoztatási helyzettel, a munkaerő-piaci jellemzőkkel. A megfelelő mértékű családi jövedelmek biztosításának elengedhetetlen feltétele a foglalkoztatási esélyek és feltételek javítása, valamint a munkabérek megfelelő színvonalának biztosítása. Ma önmagában a foglalkoztatás ténye, ahogy az EU-s országok többségében sem, úgy nálunk sem garantálja a szegénység elleni védelmet. A hazai munkaerő-piaci adatokban az utolsó egy-két évben elmozdulás tapasztalható, javultak a foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatók. A statisztikai adatokban megjelenő kedvező tendencia háttérben a közfoglalkoztatás kiterjesztése áll. Nem kívánok a közmunka témakörével részletesebben foglalkozni, csupán jövedelmi szempontból tekintek itt és most a kérdésre. A közmunka bérek színvonala és az ily módon történő foglalkoztatás jellemzőinek ismeretében (időtartam stb.) nem meglepő az, amit mértékadó elemzések és kutatások alapján is tudhatunk: a közmunka révén szerzett jövedelem a családokat statisztikailag sem képes kihozni a szegénységből, ezzel együtt számított jövedelmük alapján sem tudják átlépni az érintett háztartások a szegénységi küszöböt. Kalkulálható, biztonságos jövedelemnek pedig semmiképpen nem tekinthető, a közmunkához való hozzájárulás lehetősége kiszámíthatatlan, helyi érdekeken és központi forrásokon egyaránt múlik.

A szociális támogatások rendszere

A családok anyagi biztonságában a szociális támogatások rendszere a másik meghatározó tényező. Ezen a területen lényegében csak kedvezőtlen, és uniós összehasonlításban a fő trendtől eltérő, kedvezőtlen tendenciákról beszélhetünk. Először a gazdasági válság okán, majd a szegénységre egyre inkább egyéni problémaként tekintő közpolitikához illeszkedően a szociális transzferek reálértékének csökkenése 2008 óta folyamatos. A legrosszabb jövedelmi helyzetű gyerekes családokhoz legnagyobb valószínűséggel eljutó családi pótlék, gyermeknevelési szabadságok (gyes és gyet), segélyek összegei nem nőttek, megmaradtak a 7 éve elért szinten. Ez legalább 20 százalékos reálérték-vesztést jelent, még az elmúlt évekre jellemző alacsony inflációs ráták mellett is. A családokat célzó támogatások költségvetést terhelő kiadásaiiban viszont viszonylag kismértékű a csökkenés, illetve amennyiben az elmaradt közbevételeket (szja) is ide számítjuk, növekedés tapasztalható. Ez elsősorban a családi adókedvezmény intézményének, valamint a gyereknevelési szabadságok egyikének, a nem a legrosszabb helyzetű, általában foglalkoztatási viszonytal nem rendelkező szülőknek nem járó gyed folyamatos emelésének és kiterjesztésének következménye. A szegénységben élő ezekből az előnyökből nem részesülnek.

**Egy háromgyermekes
kétszülős család
példája**

Talán érdemes egy egyszerű számítással végiggondolni, hogy mi jut el ma a közpénzekből egy-egy családhoz. Ha például egy háromgyermekes két szülős családot nézünk, akkor a legfelső jövedelmi szinten (a leggazdagabb 20 százalék esetében) a családi pótlék, a családi kedvezmény és a gyed akár havi 300 ezer Ft-ot meghaladó bevételt is jelenthet, de a 200 ezer Ft-ot mindenképpen meghaladja. Ha a legalsó jövedelmi ötödben élőkét nézzük, akkor a családi pótlék mellett a családi kedvezményt a rendszeres gyermekvédelmi kedvezménnyel helyettesíthetjük be, a gyed-et, a gyes vagy a gyet igénybe vételével. Az összeg — az ingyenes intézményes étkeztetésre, illetve az ingyenes tankönyvre való jogosultság beszámításával — sem éri el a havi 100 ezer Ft-ot. Amennyiben a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó költségvetési kiadásokból származó bevételeket is ide szeretnénk számítani (bár ez minden szakmai szempontnak és a döntéshozók által deklarált alapelveknek is ellentmond), akkor tudnunk kell, hogy az erre fordított több száz milliárd Ft-nak is csupán csak a fele jut a legrosszabb anyagi helyzetű jövedelmi ötödhöz.

A közszolgáltatások

A szegénység elleni küzdelem másik területén sem kedvezőek a tendenciák. A közszolgáltatások elérhetőségének és minőségének javítása érdekében tett erőfeszítések nem jellemzőek a hazai közpolitikákra. A helyzet régóta ismert, a központi szabályozás jellemzői nincsenek összhangban a szükségletek nagyságrendjével és a területi egyenlőtlenségek tényeivel. Az elsősorban lakosságszám alapján meghatározott központi források lényegében ellehetlenítik azokat a lokalitásokat, ahol a legnagyobb a szükség. Saját bevétellel nem vagy alig rendelkező aprófalvak, kistelepülések, kedvezőtlen helyzetű kisebb és nagyobb városok szolgáltatási rendszerei sem kapacitásukban, sem minőségükben nem tudnak megfelelni a helyben jellemző igényeknek, szükségleteknek. Így alakult ki hosszú évek során, hogy éppen a legnagyobb szükségre legszükségesebbek az intézményes, szolgáltatási válaszok. Ez egyformán jellemző az egészségügyi, a szociális és gyermekjóléti, gyermekvédelmi és a közoktatási szolgáltatásokra. Az ezen a területen végbement államosítás sem az elérhetőség, sem a színvonal javítása területén nem hozott eddig javulást. A szolgáltatásokra fordított központi költségvetési források évek óta változatlanok, vagy csökkennek. Az uniós támogatások jelentettek, és jelenthetnek a továbbiakban is ezen a területen kedvező, de csak időszakosan érvényesíthető, és a strukturális problémákat kezeletlenül hagyó fejlesztéseket. Ezek a fejlesztések ideig-óráig képesek a leg súlyosabb hiányokat pótolni, de új szolgáltatások létrehozásának, tartós szolgáltatásfejlesztésnek és kapacitásbővítésnek, minőségi ellátások általános hozzáférhetőségének területén nem hatékonyak. A helyzet így szinte változatlan az elmúlt éveket, évtizedeket tekintve.

**Néhány markáns
jellemző**

A teljesség igénye nélkül néhány markáns jellemző. Az egészségi állapot mutatói (születéskor várható élettartam, koraszülések, gyermekhalandóság, serdülőkori terhességek mutatóinak alakulása) jelzik a tartós és nem csökkenő területi egyenlőtlenségeket. A nap-

közbeni ellátásokhoz (bölcsőde, családi napközi) való hozzáférésben nincs lényegi elmozdulás. Egy-egy észak-magyarországi vagy dél-dunántúli térségben ma is csupán töredéke az ezekhez való hozzáférés esélye a nagyobb városokhoz vagy a jobb helyzetű régiókhoz viszonyítva. A gyermekvédelmi statisztikák (szakellátásban, a családjukból kiemelten nevelkedő gyerekek aránya) lassan a két évtizeddel ezelőtti helyzethez való visszatérést mutatják. Az 1997-ben megszületett gyermekvédelmi törvény egyik legfontosabb alapelveként — anyagi okok miatt nem lehet a gyerekeket családjukból kiemelni — alapvetően rajta kívül álló, strukturális problémák (jelentős mértékben a lakáspolitikai teljes hiánya) miatt a mai napig nem tud eleget tenni a gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszernek. A közoktatásban folyamatosan nő a szegregált osztályok és iskolák száma, az iskolai integráció esélyei folyamatosan csökkennek. A közoktatásból 'piacképes' végzettséggel kikerülő aránya lényegében évek óta változatlan, a fiatalok ötöde ma is úgy kerül ki az iskolapadból, hogy nincs reális esélye a munkaerő-piacon. Az uniós definíciók alapján meghatározott lemorzsolódási adatok kisebb mértékben, de romlanak. Mindennek a kedvezőtlen folyamatnak a hátterében a szolgáltatások elérhetőségének és minőségének problémái fontos tényezőként jelennek meg.

Tervek és megvalósult fejlesztések

Hatékony küzdelem a szegénység ellen nem képzelhető el politikai akarat és költségvetési források biztosítása nélkül. 2005 őszén megvolt a politikai akarat. Az akkori kormányfő a Szegénységellenes Világnap alkalmából rendezett eseményen kérte fel Ferge Zsuzsa akadémikust a program kidolgozására. A gyerekszegénység elleni úgynevezett Rövid Programot (3 éves időtávra vonatkozó) 2006 tavaszára készítette el az időközben a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóintézetében létrehozott Gyerekprogram Iroda. A program kidolgozása a témában jártas csaknem száz szakember és meghatározó civil és állami szervezetek bevonásával történt. Még akkor is volt politikai akarat, amikor ennek a programnak a hivatalos ismertetése 2006 márciusában megtörtént. A kidolgozott komplex — a családok jövedelembiztonságától, a szolgáltatásokon keresztül, az egészségesebb gyermekkorra célzó, a közoktatás kiemelt jelentőségét érvényesítő programhoz kapcsolódó éves költségvetési forrás-igény is elfogadható volt a kormányzat számára. (Ez 80 milliárd Ft volt, ebbe beleértve többek között a szociális transzferrek differenciált emelését, ösztöndíjprogramokat, szolgáltatásfejlesztések megkezdését, a lakhatás biztonságát növelő támogatásokat, közlekedési, infrastrukturális fejlesztések elindítását stb.) A Rövid Programon alapult az az országgyűlési határozat, melynek értelmében 2007 májusában meghírdették a „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia, 2007–2032 megnevezésű tervet. Bár az ország-

gyűlés ellenszavazat nélkül, néhány tartózkodás mellett, lényegében egyhangúan támogatta a stratégiára vonatkozó előterjesztést, politikai akarat ekkor már nem volt a program mögött, és a szükséges költségvetési forrásoknak is csupán elenyésző töredéke állt rendelkezésre. A gazdasági válság, a hazai társadalmi-politikai folyamatok nem kedveztek a stratégia megvalósításának. Ahogy egyéb, részben a stratégia célkitűzéseivel is összefüggő lakhatási, gyermek-egészségügyi, illetve közoktatási programok és stratégiák megvalósítása is elmaradt vagy félbemaradt, úgy a gyerekesélyek növelését célzó stratégiának is csak néhány eleme kapott — elsősorban uniós forrásokra alapozott, pályázatokból finanszírozott — támogatást. 2011 óta a „Legyen jobb a gyermekeknek” stratégia a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (NFST) része lett, céljait és eszközeit tekintve csupán részlegesen.

Az eredeti Stratégiához kapcsolódó legnagyobb eredmény a Szécsényi kistérségben 2006-ban elkezdett és 2011-ben hirtelen megszakított akciókutatással összekötött Gyerekesély Program volt (Szécsényi Gyerekesély Program). Ez az öt éven keresztül folyó fejlesztés az MTA Gyerekprogram Irodájának közreműködésével, kisebb részben költségvetési, nagyobb részben pályázati (Norvég Támogatási Alap) valósult meg. Célja a Stratégia helyi szinten történő megvalósításának modellezése és a tapasztalatok folyamatos értékelése és az eredmények Stratégiába történő visszacsatolása volt. A 13 településből álló, 20 ezer lakosú, 4 ezer gyerek otthonául szolgáló, jelentős arányú cigány népességgel rendelkező kistérségben a program megvalósításának virágkorában csaknem 50 helyi munkatárs dolgozott. Iskolákban, óvodákban, a program által létrehozott, a korai évekre célzó Biztos Kezdet Gyerekházakban, tanodatípusú szolgáltatásokban, közösségi házakban, ifjúsági klubokban, IT pontokon, szociális szövetkezetben, az egészségügyi ellátást javító programokban, a nyári szünidő alatt évről-évre ismétlődően működő táborokban és napközikben. Az évek folyamán fokozatosan bővült a helyi szolgáltatások munkatársainak és a döntéshozóknak a részvétele is. Az első, kisebb eredmények — sikeresebb óvodakezds, kevesebb hiányzás és bukás az iskolákban, értelmes szabadidős programok lehetősége — folyamatosan teremtették meg a helyi elfogadást és igényt a program fejlesztéséhez, folytatásához. Öt év ilyen típusú fejlesztések, társadalmi programok esetében csak a kezdet, a Stratégia tudatosan tervezett 25 évvel. A szemléletváltás, a gyerekkor fontosságának megértése és az azt követő fejlesztések időigényesek. A Szécsényi Gyerekesély Program kezdeti, első öt évének eredményei alapján nemzetközi megmértetés során is bizonyította az ilyen jellegű — komplex, hosszú távú, a korai évekre és az iskolai pályafutásra fokozott hangsúlyt helyező — programok létjogosultságát és hatékonyságát. A lokális program 2011-ben megszűnt, de nem tűnt el nyomtalanul. A Magyar Szegénységellenes Alapítvány azóta is folyamatosan valósít meg pályázati projekteket a kistérségben, ma is működik tanoda két tele-

A központi fejlesztések

pülésen, nyári napközök is vannak nagyon sok önkéntes bevonásával. És működik a program által létrehozott hét Biztos Kezdet Gyerekház is, ma már önkormányzati szolgáltatásként, költségvetési támogatás igénybe vételével. A program több régi helyi kollégája ma a helyi, elsősorban közoktatási intézmények munkatársa.

A közvetlenül a stratégiához kapcsolódó központi fejlesztések összefoglaló felsorolása sajnos nem igényel nagy terjedelmet.

Történt egy kisebb differenciált családi pótlék emelés 2008-ban, azóta azonban folyamatos ennek a támogatásnak az értékvesztése.

Lépcsőzetesen megtörtént az ingyenes étkeztetés kiterjesztése a bölcsődétől az általános iskola 8. osztályáig a jövedelmi helyzetük miatt segélyben részesített gyerekek számára. A tervek alapján 2012-ben már a középfokú intézményekre is ki kellett volna terjeszteni ezt az ellátást, ez a fejlesztés azonban évek óta elmarad. Az ellátottak köre idén bővülni fog. Az intézkedés a szegénység megelőzését tudja szolgálni a kisgyerekes alacsonyabb vagy közepes jövedelmű családok esetében, a már szegénységben élőket nem érinti, hiszen ők eddig is jogosultak voltak erre az ellátásra.

Bővült a tanéven kívüli támogatások köre, először megduplázódott, majd kisebb mértékben tovább emelkedett a nyári étkeztetésre fordítható költségvetési keret, ami azonban az idén is csupán arra elegendő, hogy az érintett (segélyezett) gyerekek közül minden ötödik tud részesülni ebből a szolgáltatásból.

Ha egy kicsit kitekintünk a környező országokba, az Unió tagállamainak elmúlt években megvalósított programjaira, fejlesztéseire, még inkább 'vérszegény' a fenti felsorolás. A gyerekek kiemelt célcsoportként történő definiálása, a jövő nemzedékébe történő befektetés ma már uniós dokumentumok alaptétele, a tagállamok többségében elfogadott, és — persze a megvalósítás nagyon eltérő szintjein — létező gyakorlata.

Biztos Kezdet Gyerekházak

Uniói forrásokból közvetlenül a stratégiához kapcsolódóan az úgynevezett lokális (kistérségi) gyerekesély programok, valamint — eleinte két külön programban, majd az előzővel egyesítve — a Biztos Kezdet Gyerekházak hálózatának létrehozása történt meg/történik napjainkban is. A 37 leghátrányosabb helyzetű kistérség közül 23 vett részt a projektben, megközelítőleg 115 Biztos Kezdet Gyerekház működik részben ezekben a kistérségekben, részben más szolgáltatáshiányos, kedvezőtlen helyzetű településeken és városrészekben. Ezek a projektek 2008 és 2015 között valósultak meg, általában 3 éves időtartamban, néhány esetben ennél rövidebb idő alatt. Az eredmények közreadása remélhetően hamarosan megtörténik, ahogy azt is csak remélni lehet, hogy az elkezdett munkának lesz folytatása, lehetőség lesz legalább uniós pályázati forrásokból a létrehozott fejlesztések megtartására.

A Biztos Kezdet Gyerekházak esetében a fenntartás megoldott. Ez az új szolgáltatás az egyetlen, ami pályázati keretektől történő létrehozás és működés után költségvetési támogatással folytathatja

a munkáját, és a szabályozási rendszerbe is bekerült gyermekjóléti alapszolgáltatási formaként.

Közvetve természetesen számos más, lényegében ugyancsak kizárólag uniós pályázati forrásokból megvalósított fejlesztés is kapcsolódott, kapcsolódik a gyerekesélyek növeléséhez, a gyerekszegénység csökkentéséhez. Csak néhányat említve, óvodai, iskolai fejlesztések, tanoda-programok, egészségügyi szolgáltatásfejlesztések valósultak meg és valósulnak meg napjainkban is.

A projektműködésnek azonban lényegi korlátai vannak (rövid időtartam, merev szabályozás, költség-hatékonysági problémák stb.), ilyen jellegű fejlesztésekkel nem lehet társadalmi problémák megszüntetésére, felszámolására irányuló programot megvalósítani. Ez még olyan helyzetben sem hatékony és működő megoldás, amikor a projektek politikai — társadalmi — gazdasági környezete összhangban áll a projektek céljával, esetünkben a gyerekszegénység felszámolásával.

Ma Magyarországon ez a környezet ellentétben áll egy, a gyerekesélyek növelése érdekében megvalósítandó program alapelveivel. A jogszabályi módosítások részben ellentmondanak a szakmai érveknek (tankötelezettségi életkor csökkentése, a büntethetőség esetében ugyancsak az életkor csökkentése), részben büntető jellegűek (a családi pótlék/iskoláztatási támogatás megvonásának bevezetése, a szülők kizárása segélylehetőségekből a gyerek iskolai hiányzása miatt), részben pedig a motiválás, illetve a megfelelő feltételek megteremtése helyett szabályozási kérdésként definiálódnak (3 éves kortól kötelező óvoda, középfokú iskolarendszer átalakítása, gyermekvédelmi szakellátáson belüli nevelőszülői elhelyezés). És mindezek csupán a gyerekeket közvetlenül érintő jogszabályváltozások. A gyerekek azonban családokban élnek, óvodába, iskolába járnak, nevelési tanácsadóban, gyermekjóléti szolgálatban, orvosi rendelőben dolgozó szakemberekkel találkoznak. A felnőtteket célzó segélyezési rendszerek radikális átalakítása, a gyermekintézmények és más szolgáltatások működési feltételeinek romlása, munkatársainak egzisztenciális ellehetetlenülése is hat rájuk. És a körök bővíthetők. Ma Magyarországon semmilyen jel nem utal arra, hogy a gyerekek többségének, ezen belül is a szegénységben élő gyerekeknek az esélyei növekednének. Semmilyen biztató központi, kormányzati kezdeményezés és elköteleződés nem látható, amely egy igazságosabb, biztonságosabb, egészségesebb, a képességek kibontakoztatását minden gyerek esetében támogató, segítő, szegregációmentes és befogadó társadalmi környezetet célozna.

Mi a teendő?

A szegénység alakulásában más tényezők — például gazdasági helyzet — mellett nagyon fontos szerepet játszik a mindenkori politika orientációja. A szegénységgel kapcsolatban hagyományosan

évszázadok óta két politikai megközelítés él, az egyik a büntető/izoláló/fegyelmező szándék, a másik pedig a segítő/esélyteremtő programok preferálása. Ez utóbbi abból indul ki, hogy a szegények segítése, a szegénység csökkentése társadalmi érdek. A politikai reakciót tekintve egy másik probléma a rendszerváltás utáni magyar szociálpolitika egy, mindmáig nem meghaladott dilemmája: a szegények segítésére koncentráljunk vagy a középosztály támogatására. Mindkettőre szükség van, egyszerre. Az elmúlt években minden jel arra mutat, hogy a büntető/izoláló és a szegények segítését háttérbe szorító törekvések erősödtek fel.

Komolyan kellene venni a problémát és el kellene kezdeni annak érdekében dolgozni, hogy teljesítsük kötelezettségeinket. Morális szempontból egyértelmű, hogy nem engedhető meg a gyermekek jogainak ilyen mértékű sérülése és a probléma kezeletlenül hagyása. A sürgős beavatkozást azonban nem csupán ez indokolja, hanem a legkülönbébb társadalmi csoportok közös érdeke is. A társadalom, a közösség saját jövőjét teszi kilátástalanná azzal, ha nem fordít megfelelő figyelmet az itt és most gyerekekre, fiatalokra. Egy tudásalapú társadalomban a képességek kibontakoztatásához szükséges esélyek biztosítása alapvető jelentőségű. Ehhez stabil otthonok, jó minőségű szolgáltatások, gyerek- és szülő-barát környezet szükséges.

Ideje lenne komolyan venni a vállalásainkat. Sok van. Hazaiak és nemzetköziek egyaránt. Csak egyet kiemelve, az Európa 2020 Stratégiához kapcsolódva komoly vállalásokat tettünk a szegénységben élők számának csökkentésére. Az adatok alapján azonban távolodunk a céltól. Ideje elkezdeni egy politikai és szakmai konszenzuson alapuló stratégiát. Van ilyenünk, csak újra kellene tárgyalni és aktualizálni kellene. Hosszú távú, komplex, az egész gyerekkorra koncentráló, minden szereplő — állam, önkormányzatok, civil szervezetek, egyházak, intézmények és szakemberek és semmiképpen nem utolsó sorban, szülők és gyerekek — bevonásával tervezett és megvalósított program kell. Be kell kalkulálni azt is, hogy ez nem feltétlenül és nem minden elemével vonz szavazókat, és azt is, hogy megvalósítása messze meghaladja egy kormányzati ciklus időszakát és közpénzeket igényel. A szegénység elleni harc megkezdésének elmulasztása azonban soha el nem évülő, jóvá nem tehető mulasztás.